INTERNATIONAL RELATIONS RESEARCHES
Homepage: https://iisajournals.ir/
Iranian International Studies Association

A Dialectical Defense of the Unity of Reason and Virtue: A Popperian Solution to Political Akrasia in Modern Governance

Ramezan Mahdavi Azadboni Corresponding Author, Professor of Philosophy of Religion, Department of Islamic Philosophy and Theology, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.
r.mahdavi@umz.ac.ir

Article Info
Article Type:
Reserch Article

Date received:
2026/03/18

Date approved:
2026/ 09/22

ABSTRACT

Political akrasia, as the gap between recognizing the collective good and acting contrary to it, represents one of the fundamental challenges in modern governance. This article proposes an innovative solution to reduce this contradiction by drawing upon Socratic dialectics (the unity of reason and virtue through critical dialogue) and Popperian critical rationalism (the rejection of dogmatism and emphasis on institutional reform). The central research question is: How can the integration of these two theories help address political akrasia in modern governance structures? The hypothesis posits that process-oriented rationality (combining civic participation and critical institutions) can serve as a mediator for realizing the Socratic ideal in practice. Through philosophical-social analysis and examination of case studies such as participatory budgeting, this study demonstrates how dialectics elevates from the individual to the institutional level, transforming virtue into governance processes that reduce akrasia. The paper's innovation lies in connecting Socratic moral philosophy with Popperian social engineering - a connection previously overlooked in existing literature. The findings suggest that modern governance can only overcome this challenge by transcending one-dimensional approaches (whether purely ethical or technocratic) and embracing "institutional dialectics.".

Cite this Article: Mahdavi Azadboni, R. (2026). A Dialectical Defense of the Unity of Reason and Virtue: A Popperian Solution to Political Akrasia in Modern Governance. *International Relations Researches*, *16*(2), 241–265. https://doi.org/10.22034/irr.2026.533300.2722

© Author(s)
Publisher: Iranian Association of International Studies
DOI: 10.22034/irr.2026.533300.2722

Introduction

Political akrasia, as a manifestation of the weakness of collective will in acting upon ethical knowledge, today manifests in forms such as structural corruption, declining citizen participation, and short-term policymaking. This phenomenon not only threatens the efficiency of political systems but also marginalizes democratic norms. The classical Socratic theory of the unity of reason and virtue, though defensible at the individual level, appears inadequate in the face of the complexities of modern governance. On the other hand, Popper's critical rationalism, while proposing mechanisms for institutional reform, neglects the necessary ethical foundations for justifying collective virtue. This article, by filling this theoretical gap, seeks to answer the question: "How can institutional mechanisms derived from the synthesis of Socratic dialectic and Popperian critical rationality reduce the gap between ethical knowledge and collective action (political akrasia) in modern governance?" In other words, "Can institutions based on process-oriented rationality (such as civic dialectic) reduce the gap between knowledge and action in modern governance?" The hypothetical answer of the present research to the aforementioned question is that "the establishment of a dialectical governance framework derived from the synthesis of Socratic ethics and Popperian critical rationality, through the institutionalization of mechanisms such as structured dialogue and participatory oversight, leads to a reduction in the manifestations of political akrasia (including structural corruption and declining citizen participation)."

Theoretical Framework

The core of Socratic theory, which emphasizes the unity of knowledge and virtue, can be inferred from Plato's dialogues. This theory is based on several fundamental principles:

First, knowing the good is equivalent to doing the good: "No one does wrong willingly. According to this, moral error always stems from ignorance.

Second, virtue is teachable and is considered a specialized knowledge, similar to other technical skills like medicine.

Third, there is a unity of virtues; meaning that courage, justice, temperance, and other virtues are all forms of knowledge.

Therefore, for Socrates, self-knowledge is the primary factor in avoiding evil, and true knowledge leads to ethical commitment and adherence.

However, Aristotle in Nicomachean Ethics challenges this view. According to him, knowledge is a necessary but not sufficient condition for ethical living. Aristotle depicts a situation where an individual is fully endowed with knowledge but, due to weakness of will, fails to perform the good action. He refers to this state as akrasia.

Methodology

This research is fundamental in purpose and analytical-critical in nature and method. The main method used is philosophical-social analysis with an emphasis on the hermeneutical interpretation of texts. In this regard, the argumentative logic of the article operates synthetically, such that the theoretical foundations of the research are directly extracted from the primary texts of the philosophers under discussion.

Discussion

Conceptual Model of Dialectical Governance

To concretize the article's theoretical framework—how process-oriented rationality can provide a solution for the challenge of political akrasia—the following conceptual model is presented, which systematically shows how fundamental principles are transformed into objective outcomes. This model consists of three main parts:

1. Input Components (Fundamental Principles):

These components form the raw materials and direction of the model. The Socratic principle of "dialectical inquiry" emphasizes the necessity of collective and continuous examination of ethical-political assumptions through structured questioning. The Popperian principle of "institutional falsifiability" also requires that institutions be designed to identify and correct their own errors through feedback mechanisms and public criticism,

2.Transformation Processes (Institutional Dialectic):

In this section, the input principles are transformed into action through specific mechanisms. This process is the beating heart of the model. Structured public dialogue is a key element in institutional dialectic. Establishing permanent institutions such as "Participatory Policy Councils," where government representatives, independent experts, and citizens (NGOs) dialectically—i.e., with a focus on questioning foundations—debate policies.

3. Outputs

The output of these processes is a tangible reduction of political akrasia at various levels:

At the institutional level: Reduction of the gap between declared and implemented policy, increased compliance rates with transparency laws, and the enactment of laws with stronger enforcement guarantees.

This transition demands an "ethical architecture" based on three interconnected mechanisms:

1. Objectification through Mandatory Processes

Individual virtues are inherently unstable and variable. An individual may be humble today and arrogant tomorrow. The logic of institutionalization is to replace "good will" with "mandatory processes."

2 .Transforming Ethics into Accountable Responsibility

At the individual level, "moral responsibility" is often an internal sense lacking external enforcement. Institutional dialectic transforms this internal sense into an "objective accountability relationship." The Socratic virtue of "self-examination" is translated at the macro level into "auditability." This is achieved through institutions such as "independent inspectorate offices," "freedom of information laws," and "public hearings." In this framework, an institution is obliged not only to act but also to explain its actions to society. This requirement for "giving an account" forces the institution into "reflection" and "self-evaluation," which is the institutional equivalent of Socratic "self-examination."

3. Creating Coherence through Systematic Feedback

Finally, "practical coherence" (the unity of reason and action) observed in the ideal Socratic individual, at the institutional level means the harmony between "enacted policy" and "achieved results," and the system's ability to learn from these gaps. This is achieved by designing "corrective feedback cycles." For example, establishing a "performance evaluation institution" that continuously monitors the consequences of laws and reports its findings to the legislative authority for review. This institution directly links "rationality" (evaluation) to "action" (law revision) and thus prevents the disconnection of knowledge and action (akrasia).

Conclusion

This research showed that the synthesis of Socratic dialectic and Popperian critical rationality in the form of "dialectical governance" is a comprehensive solution for curbing political akrasia. The theoretical achievement of the article is presenting a model that, on one hand, rescues rationality from value neutrality by institutionalizing virtue, and on the other hand, makes virtue effective for modern governance by designing corrigible institutions.

Keywords: political akrasia, Socrates, Popper, dialectics, process-oriented rationality

.

پژوهش های روابط بین الملل
Homepage: https://iisajournals.ir/

دفاع دیالکتیکی از وحدت عقل و فضیلت:
تبیین راه حل پوپری برای اکراسیای سیاسی در حکمرانی مدرن

رمضان مهدوی آزادبنی، استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، r.mahdavi@umz.ac.ir

درباره مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

کلیدواژه‌ها:
اکراسیای سیاسی،
سقراط،
پوپر،
دیالکتیک،
عقلانیت فرایند محور

تاریخچه مقاله
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۲۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۶/۳۱

چکیده

اکراسیای سیاسی، به عنوان شکاف بین شناختِ خیر جمعی و عملِ مغایر با آن، یکی از چالش‌های اساسی حکمرانی در جوامع مدرنِ است. این مقاله با تکیه بر دیالکتیک سقراطی (وحدت عقل و فضیلت از طریق گفت‌وگوی انتقادی) و عقلانیت انتقادی پوپر (نفی جزم‌گرایی و تأکید بر اصلاح‌پذیری نهادها)، راه‌حلی نوین برای کاهش این تناقض ارائه می‌دهد. پرسش محوری آن است: چگونه می‌توان با تلفیق این دو نظریه، اکراسیای سیاسی را در ساختارهای حکمرانی مدرن مهار کرد؟ فرضیه مقاله این است که عقلانیت فرایندمحور (ترکیب مشارکت شهروندی و نهادهای نقاد) می‌تواند به عنوان واسطه‌ای برای تحقق عملی آرمان سقراط عمل کند. این پژوهش با روش تحلیل فلسفی - اجتماعی و بررسی نمونه‌هایی مانند بودجه‌ریزی مشارکتی، نشان می‌دهد که دیالکتیک از سطح فردی به سطح نهادی ارتقا یافته و با تبدیل فضیلت به فرایندهای حکمرانی، اکراسیا را کاهش می‌دهد. نوآوری مقاله در پیوند زدن فلسفه اخلاق سقراط با مهندسی اجتماعی پوپر است، که تاکنون در ادبیات موجود مغفول مانده است. یافته‌ها حاکی از آن است که حکمرانی مدرن تنها با عبور از رویکردهای تک‌بعدی و پذیرش «دیالکتیک نهادی» می‌تواند بر این چالش غلبه کند.

استناد به این مقاله: مهدوی آزادبنی، رمضان. (۱۴۰۵). دفاع دیالکتیکی از وحدت عقل و فضیلت: تبیین راه‌حل پوپری برای اکراسیای سیاسی در حکمرانی مدرن. پژوهش های روابط بین الملل، ۱۶(۲)، ۲۴۱-۲۶۵. doi: 10.22034/irr.2026.533300.2722

© نویسنده(گان)
ناشر: **انجمن ایرانی روابط بین الملل**

مقدمه

اکراسیای سیاسی، به عنوان نمودی از ضعف اراده جمعی در عمل به شناختِ اخلاقی، امروزه در اشکالی مانند فساد ساختاری، کاهش مشارکت شهروندی، و سیاست‌گذاری‌های کوتاه‌مدت ظهور یافته است. این پدیده، نه تنها کارآمدی نظام‌های سیاسی را تهدید می‌کند، بلکه هنجارهای دموکراتیک را نیز به حاشیه می‌راند. نظریه کلاسیک سقراط درباره وحدت عقل و فضیلت، اگرچه در سطح فردی قابل دفاع است، اما در مواجهه با پیچیدگی‌های حکمرانی مدرن ناتوان می‌نماید. از سوی دیگر، عقلانیت انتقادی پوپر، اگرچه سازوکارهای اصلاح نهادی را پیشنهاد می‌دهد، اما از مبانی اخلاقیِ لازم برای توجیه فضیلت جمعی غفلت کرده است. این مقاله با پرکردن این خلأ نظری، به دنبال پاسخ به این پرسش است: "سازوکارهای نهادیِ برگرفته از تلفیق دیالکتیک سقراطی و عقلانیت انتقادی پوپر، چگونه می‌توانند شکاف بین شناخت اخلاقی و عمل جمعی (اکراسیای سیاسی) را در حکمرانی مدرن کاهش دهند؟" به عبارت دیگر "آیا نهادهای مبتنی بر عقلانیت فرایندمحور (مانند دیالکتیک شهروندی) می‌توانند شکاف بین شناخت و عمل را در حکمرانی مدرن کاهش دهند؟"پاسخ فرضی پژوهش حاضر به پرسش یاد شده این است که "استقرار چارچوب حکمرانی دیالکتیکیِ برگرفته از تلفیق اخلاق سقراطی و عقلانیت انتقادی پوپر، از طریق نهادینه‌سازی مکانیسم‌هایی مانند گفت‌وگوی ساختاریافته و نظارت مشارکتی، منجر به کاهش مظاهر اکراسیای سیاسی (از جمله فساد ساختاری و کاهش مشارکت شهروندی) می‌شود.» این فرضیه رابطه علّی زیر را مورد بررسی قرار می‌دهد:

متغیر مستقل (علت): «چارچوب حکمرانی دیالکتیکی» که از تلفیق دو سنت فکری شکل می‌گیرد.

مکانیسم اثر (چگونگی): این چارچوب از طریق «نهادینه‌سازی مکانیسم‌های مشخص» مانند «گفت‌وگوی ساختاریافته» (نمود دیالکتیک سقراطی) و «نظارت مشارکتی» (نمود عقلانیت انتقادی پوپر) عمل می‌کند. این مکانیسم‌ها به طور مستقیم پاسخگویی و مشارکت شهروندی را افزایش می‌دهند.

متغیر وابسته (نتیجه): «کاهش مظاهر اکراسیای سیاسی» که در اینجا به طور عینی به «فساد ساختاری» و «کاهش مشارکت شهروندی» تعریف عملیاتی شده است.

اگرچه این پژوهش از سنخ پژوهش‌های فلسفی-نظری است و آزمون تجربی به معنای مرسوم آن را شامل نمی‌شود، اما فرضیه فوق را می توان به دو طریق ارزیابی نمود: نخست به این طریق که آیا استدلال ارائه‌شده برای تبیین چگونگی کاهش اکراسیا از طریق این مکانیسم‌ها، قوی و منسجم است؟

می‌توان شواهد تاریخی یا مواردی از نهادهای مشابه (مانند شوراهای محلی با قدرت نظارتی یا مجامع عمومی) را بررسی کرد که تا چه اندازه مؤلفه‌های این چارچوب را دارا بوده و در کاهش اکراسیا موفق عمل کرده‌اند. طریق دیگر اینکه می‌توان استدلال کرد که اگر نهادهای پیشنهادی، "الف" (فضیلت اخلاقی) و "ب" (اصلاح پذیری نهادی) را تأمین کنند، آنگاه نتیجه "ج" (کاهش شکاف بین شناخت و عمل) حاصل خواهد شد.

۱. پیشینه پژوهش

مطالعه و واکاوی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مسئله «اکراسیا» و نسبت «عقل و فضیلت» در حکمرانی، هرچند به صورت پراکنده، در ادبیات علوم سیاسی و فلسفه سیاسی ایران مورد توجه قرار گرفته است. با این وجود، شکاف نظری آشکاری در تلفیق این مبانی با نظریه‌های نهادگرایانه مدرن، به ویژه عقلانیت انتقادی پوپر، وجود دارد. شمار زیادی از مقالات به تبیین رابطه «دانش و فضیلت» در اندیشه سقراط پرداخته‌اند. به عنوان نمونه در مقاله "تبیین اخلاق فضیلت در فلسفه سیاسی کلاسیک" نویسنده ارزش های عام سیاست را بر اساس اخلاق فضیلت مورد بررسی قرار می دهد (Omidi,2011:7) همچنین در مقاله دیگری با عنوان "درآمدی انسانشناختی بر نقش دولت در اخلاق با تاکید بر وصف آکراسیا" نویسندگان تلاش می کنند تا قلمرو فلسفه اخلاق و فلسفه سیاسی را با تاکید بر نقش دولت در اخلاق به یکدیگر نزدیک سازد (Rahmatollahi, & Mirzaei, 2021:155). این مقالات عموماً بر جنبه‌های فردی و معرفت‌شناختی این وحدت تأکید دارند و آن را به عنوان پیش‌شرطی برای حاکمیت نیک می‌دانند. با این حال، این دسته از پژوهش‌ها کمتر به این پرسش پاسخ داده‌اند که این وحدت در سطح کلان و در ساختار پیچیده نهادهای حکمرانی مدرن چگونه می‌تواند تحقق یابد و از افتادن به دام «اکراسیای سیاسی» جلوگیری کند.

با وجود غنای نسبی مباحث در هر یک از پژوهش‌های انجام شده پیرامون مساله پژوهش حاضر، هیچ یک از پژوهش‌های داخلی شناسایی‌شده، اکراسیای سیاسی را از طریق تلفیق دیالکتیکی منطق سقراطی و عقلانیت پوپری مورد واکاوی قرار نداده‌اند. این مقاله با عبور از این شکاف، در صدد است تا نشان دهد چگونه می‌توان با ترکیب این دو سنت:

از یکسو، عقلانیت انتقادی و فرآیندمحور پوپر را با تکیه بر بنیان اخلاقی سقراطی غنی‌سازی کرد تا از خنثی‌شدن آن در برابر ارزش‌گرایی جلوگیری شود. از سوی دیگر، فضیلت فردی سقراطی را از حصار ذهنیت فردی خارج کرده و در قالب نهادهای دیالکتیکیِ مشارکت‌محور و اصلاح‌پذیر نهادینه کرد.

مطالعات پیشین در دو حوزه جداگانه حرکت کرده‌اند:

۱. حوزه سقراطی: تمرکز بر رابطه اخلاق و معرفت (مثل آثار هایدگر و آرنت درباره فضیلت شهروندی).

۲. حوزه پوپری: تحلیل عقلانیت در سیاست‌گذاری (مثل تحقیقات هابرماس درباره حوزه عمومی).

بدین ترتیب، نوآوری این پژوهش نه تنها در ارائه «چارچوبی برای حکمرانی دیالکتیکی» است، بلکه در پر کردن خلأ گفت‌وگو بین این دو جریان فکری در ادبیات داخلی نیز تبلور می‌یابد. ترسیم پلی بین این دو سنت فکری و ارائه مدلی دیالکتیک‌محور برای حکمرانی وجه تازه پژوهش حاضر است که ویژگی های آن ان عبارتست از : تلفیق دیالکتیک سقراطی با عقلانیت فرایندمحور پوپر به عنوان راه‌حلی برای اکراسیای سیاسی ، تبدیل فضیلت فردی به فرایندهای نهادی از طریق مشارکت شهروندی و نقد ساختاری و ارائه چارچوبی برای حکمرانی دیالکتیکی که هم از جزم‌گرایی و هم از نسبی‌گرایی اخلاقی اجتناب می‌کند.

۲. روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت و روش، تحلیلی – انتقادی است. روش اصلی مورد استفاده، تحلیل فلسفی– اجتماعی با تأکید بر تفسیر هرمنوتیکی متون است. در این راستا، منطق استدلالی مقاله به صورت ترکیبی عمل می‌کند به نحوی که مبانی نظری پژوهش مستقیماً از متون اصلی فیلسوفان مورد بحث، به ویژه محاورات افلاطون (برای بازخوانی آرای سقراط) و آثار کارل پوپر (مانند جامعه باز و دشمنان آن) و هانا آرنت (مانند وضع بشر) استخراج شده است. از مقالات تخصصی، کتب تفسیری و مطالعات تطبیقی معتبر به عنوان منابع ثانویه (همچون آثار هابرماس در نقد عقلانیت) به عنوان پشتیبان تحلیل‌ها استفاده شده است. چارچوب استدلالی مقاله عمدتاً قیاسی – تفسیری است. ابتدا مفروضات کلان نظریه سقراط و پوپر به عنوان مقدمات کلی احصا شده و سپس با تحلیل انتقادی این مفروضات در بستر حکمرانی مدرن، یک مدل دیالکتیکی نوین به عنوان نتیجه استنتاج می‌گردد. در عین حال، برای تبیین مصادیق عینی اکراسیای سیاسی (مانند فساد ساختاری) از شواهد استقرایی در قالب نمونه‌های موردی بهره برده شده است. فرآیند تحلیل پژوهش حاضر بدین نحو است که پس از گردآوری داده‌های نظری، مفاهیم کلیدی (وحدت عقل و فضیلت، عقلانیت انتقادی، اکراسیا) با رویکردی هرمنوتیکی بازتعریف و در گفت‌وگو با یکدیگر قرار گرفته‌اند تا امکان تلفیق دیالکتیکی آنها سنجیده شود.

۳. وحدت معرفت و فضیلت سقراطی و ضعف‌های عملی آن

هسته اصلی نظریه سقراط را که بر وحدت معرفت و فضیلت تأکید دارد می‌توان از محاورات افلاطون استنباط کرد (Plato,2016). این نظریه مبتنی بر چند اصل بنیادین است: نخست، شناخت نیک معادل انجام نیک است: "هیچکس عامدانه مرتکب بدی نمی‌شود(Plato,2016,c.385:215). بر این اساس، خطای اخلاقی همواره ناشی از جهل است. دوم اینکه فضیلت قابل تعلیم است و نوعی معرفت تخصصی محسوب می‌شود که شبیه سایر مهارت‌های فنی مانند پزشکی است (Plato,2016:198). سوم، وحدت فضایل وجود دارد؛ به این معنا که شجاعت، عدالت، خویشتنداری و دیگر فضایل همگی صورتی از معرفت هستند. از این رو، از نظر سقراط معرفت به خویشتن عامل اصلی در دوری از بدی است و معرفت حقیقی به تعهد و پایبندی اخلاقی منجر می‌شود. اما ارسطو در اخلاق نیکوماخوس (Aristotle, 2019, Book VII, 1145b-1152a) این دیدگاه را به چالش می‌کشد. از نظر او معرفت شرط لازم برای زیست اخلاقی است اما کافی نیست. ارسطو وضعیتی را تصویر می‌کند که فردی از نظر معرفت کاملاً برخوردار باشد اما به دلیل ضعف اراده، عمل نیک را انجام ندهد. او از این وضعیت به آکراسیا تعبیر می‌کند (Aristotle, 2019, 1145b, p. 234).

هدف ارسطو از طرح این مفهوم، توضیح سه واقعیت کلیدی است:

الف) نقد سقراط: ارسطو ادعای سقراط مبنی بر اینکه "هیچ کس عمداً خطا نمی‌کند" را رد می‌کند و نشان می‌دهد انسان‌ها با دانستنِ خیر هم ممکن است تحت تأثیر امیال، مرتکب شر شوند (Aristotle, 2019, p. 240, 1147a.).

ب) تمایز بین عقل نظری و عقل عملی: عقل نظری به دانستنِ انتزاعی خوب و بد اشاره دارد، در حالی که عقل عملی بر توانایی عمل کردن به آن دانش دلالت می‌کند. آکراسیا زمانی رخ می‌دهد که عقل عملی ضعیف باشد. در این رابطه، مفهوم "فرونسیس" (خرد عملی) در فلسفه ارسطو به توانایی تشخیصِ درست‌ترین عمل در موقعیت‌های عینی اشاره دارد .(Aristotle, 2019, p. 185, 1140a-1140b.)

ج) نقش تربیت و عادت در اخلاق: ارسطو استدلال می‌کند فضیلت اخلاقی فقط با تمرین مداوم حاصل می‌شود، نه صرفاً با دانستن (Aristotle, 2019, 1103a., p. 55).

نظریه وحدت معرفت و فضیلت بر پیش‌فرض عقلانیت کامل انسان استوار است که مطابق آن، انسان‌ها همواره بر اساس بهترین شناخت خود عمل می‌کنند. این نظریه همچنین مفهوم "ضعف اراده " (akrasia) به معنای ارسطویی آن را نفی می‌کند.

۴. ضعف‌های عملی نظریه

با وجود انسجام درونی، این نظریه در عمل با چالش‌های جدی مواجه است. مسئله ضعف اراده را عملا در انسان مشاهده می کنیم.به عنوان نمونه فرض کنید که دچار سرماخوردگی هستید و حتی ناچار به مصرف داروهایی درمانی هستید و همین حال به یک مهمانی دوستان خود دعوت شدید و وقتی در مهمانی با انواع خوردنی‌های خوشمزه و متنوع روبرو می‌شوید نمی‌توانید خویشتن داری کنید و شما هم مثل بقیه از غذاها و خوردنی و نوشیدنی های مهمانی بدون در نظر گرفتن شرایط بیماری خود می‌خورید و می‌نوشید. از این رو به سادگی می توان تصور پذیرفت که مشاهدات تجربی نشان می‌دهد افراد غالباً برخلاف شناخت خود عمل می‌کنند(Davidson, 1980) . در حوزه سیاست نمونه هایی از این دست کم نیستند. به عنوان نمونه سیاستمدارانی که علی‌رغم آگاهی از فسادزا بودن یک قانون، به تصویب آن مبادرت می‌ورزند در حالی که نظریه سقراطی انسجام درونی دارد و بر اهمیت شناخت در اخلاق تأکید می‌کند اما از تبیین رفتارهای واقعی ناتوان است و فاقد چارچوبی برای حل تعارض‌های جمعی است. این ضعف‌ها زمینه را برای تکمیل آن با نظریه‌های مدرن مانند عقلانیت انتقادی پوپر فراهم می‌کند. نزد ارسطو تفاوت آکراسیا با مفاهیم مشابه نیز نادیده گرفته نمی شود آکراسیا در ارسطو فقدان کنترل عقلانی است، در حالی که "ضعف اراده" در روانشناسی مدرن ممکن است شامل عوامل فیزیولوژیک هم باشد. همچنین باید در نظر داشت که آکراسیا در برابر ناپرهیزگاری قرار می گیرد. ناپرهیزگاری عادت به بدی است (فرد اساساً معیارهای اخلاقی را نمی‌پذیرد)، اما آکراسیا تناقض موقت بین دانستن و عمل است.ارسطو سناریوی زیر را در اخلاق نیکوماخس(1147a) ، به عنوان یک مثال مطرح می‌کند: شخص آکراسیک می‌داند که "همه شیرینی‌ها مضر هستند" (قاعده کلی).

می‌داند که "این غذا شیرین است" (قاعده جزئی).

اما تحت تأثیر میل شدید، باز هم آن را می‌خورد. این نشان می‌دهد دانشِ او به عمل تبدیل نشده است. حال این قبیل رفتار ها در حوزه سیاست قابل مشاهده است و جامعه ای را می توان تصور نمود که براحتی در معرفت سیاسی خود دست می کشد و با نقض آن تعهدی از خود نشان نمی دهد و شاهدگستت بین معرفت و تعهد هستیم که در ادامه بدان می پردازیم.

۵. تعاریف عملیاتی و شاخص‌ها

قبل از بررسی و تحلیل پرسش پژوهش حاضر جا دارد تا تعاریف واضح و عملیاتی از مفاهیم کلیدی ارائه شود. نخست اینکه مفهوم آکراسیای سیاسی به لحاظ نظری به معنای ضعف اراده جمعی در عمل به شناخت اخلاقی – عملی در عرصه حکمرانی، که می‌تواند هم در سطح نهادهای حکومتی و هم در سطح کنش شهروندان تبلور یابد. از نظر عملیاتی نیز مفهم آکراسیای سیاسی به وضعیتی اشاره دارد که در آن یک جامعه سیاسی، با وجود برخورداری از دانش و قوانین لازم برای اقدام صحیح، در عمل ناتوان از اجرای آنهاست.این مفهوم در دو سطح و با شاخص‌های زیر قابل سنجش است:

در سطح نهادی (حاکمیتی)، نخستین شاخص، شکاف بین سیاست‌های اعلامی و اجرایی است؛ مثلاً فاصله‌ی میان «قانون انتشار اطلاعات» و میزان واقعی «دسترسی شهروندان به اطلاعات دولتی». شاخص دوم، نرخ پایبندی نهادها به قوانین شفافیت است، یعنی درصد نهادهای دولتی که گزارش‌های عملکردی و مالی خود را به‌موقع و کامل منتشر می‌کنند. در سطح شهروندی (جامعه‌ی مدنی) نیز سه شاخص قابل ذکر است. نخست، شکاف بین آگاهی و عمل شهروندی؛ نمونه‌ی آن، می‌دانیم که رشوه دادن نادرست است، اما در مواجهه با اداره، برای سرعت بخشیدن به کار، رشوه می‌دهیم. این، اکراسیای فردی است که در مقیاس کلان به یک اکراسیای سیاسی تبدیل می‌شود. دوم، کاهش مشارکت مبتنی بر تعهد؛ یعنی کاهش پایدار مشارکت در انتخابات محلی، نبود پیگیری مدنی برای طرح‌های شهری، یا عدم حضور در نهادهای مدنی علی‌رغم آگاهی از اهمیت آنها. این، نشانه‌ی «ضعف اراده‌ی جمعی» برای عمل به وظایف شهروندی است. سوم، تمایل به نقض قوانین اجتماعی؛ مواردی مانند فرار از مالیات، تخلف گسترده از قوانین رانندگی، یا دفع غیرقانونی پسماند که نشان می‌دهد «منفعت شخصی» بر «تعهد جمعی» غلبه یافته است. مفهوم کلیدی دیگری که مناسب است تعریف روشن و عملیاتی از آن ارائه شود، مفهوم «عقلانیت فرایندمحور پوپری» است. عقلانیت فرایندمحور پوپری، به لحاظ نظری، بر عقلانیتی اشاره دارد که بر بازبودن، انتقادپذیری و اصلاح تدریجی نهادها و رفتارهای جمعی از طریق آزمون و خطا تأکید دارد. همچنین، به لحاظ عملیاتی، به مجموعه‌ای از سازوکارهای نهادی و فرهنگی دلالت دارد که امکان نقد سیستماتیک، یادگیری جمعی و اصلاح خطاها را برای همه‌ی کنشگران (حاکمان و شهروندان) فراهم می‌آورند. شاخص‌های آن عبارت‌اند از:

نخستین شاخص، وجود سازوکارهای نقد ساختاریافته برای شهروندان است؛ مانند دفاتر مستقل رسیدگی به شکایات و پلتفرم‌های دیجیتال برای نظارت مردمی بر عملکرد دستگاه‌ها. شاخص دوم، تنوع

مشارکت‌کنندگان در فرآیند تصمیم‌گیری است، یعنی حضور فعال نمایندگان گروه‌های ذی‌نفع مختلف (سمن‌ها – سازمان‌های مردم‌نهاد –، اتحادیه‌ها، انجمن‌های محلی) در کمیسیون‌های تخصصی. شاخص سوم، شفافیت به‌عنوان یک هنجار دوطرفه است؛ یعنی شفافیت دولت در مستندسازی فرایندها، و شفافیت شهروندان و نهادهای مدنی در انتشار گزارش‌های نظارتی و منابع مالی خود.

سومین مفهومی که نیازمند توضیح و تعریف عملیاتی است، مفهوم «دیالکتیک نهادی» است. تعریف نظری آن عبارت است از عینیت یافتن فرآیند گفت‌وگوی سقراطی در قالب نهادها و روابط اجتماعی، به‌گونه‌ای که تضاد آرا، موتور محرک اصلاح و ارتقای فضیلت جمعی در بین تمام کنشگران گردد. به لحاظ عملیاتی نیز دلالت دارد بر نهادها و فرآیندهایی که گفت‌وگوی انتقادی مستمر را بین حاکمان و شهروندان برای دستیابی به فهم و عمل مشترک تسهیل می‌کنند. شاخص‌های عینی آن شامل موارد زیر است: نخست، گفت‌وگوی ساختاریافته حول ارزش‌های بنیادین؛ یعنی ایجاد «شوراهای مشورتی محله» یا «پنل‌های شهروندی» که در آن شهروندان عادی می‌توانند مستقیماً با مسئولان در مورد مصادیق عدالت در محله‌ی خود (مانند توزیع بودجه) گفت‌وگو کنند. دوم، تضمین حق ابراز نظر مخالف برای شهروندان؛ یعنی به رسمیت شناختن و ایجاد سازوکارهای امن برای اعتراضات مسالمت‌آمیز، کمپین‌های مردمی و نقد سیاست‌ها. سوم، تبدیل بازخورد شهروندی به اصلاح نهادی؛ یعنی وجود سیستم‌هایی که شکایات و پیشنهادهای شهروندان نه تنها دریافت، بلکه مستند شده و به‌صورت علنی منجر به بازبینی یک دستورالعمل یا سیاست می‌شود. این فرآیند، «فضیلت» را از یک ویژگی فردی به یک ویژگی رابطه‌ای و نهادی تبدیل می‌کند.

۶. اکراسیای سیاسی و نمونه‌های عینی در جوامع امروز

اکراسیای سیاسی (Political Akrasia) به وضعیتی اشاره دارد که در آن، کنشگران سیاسی – اعم از شهروندان، نخبگان یا نهادها – با وجود آگاهی از بهترین شیوه عمل، به دلایل ساختاری یا روانشناختی، رفتاری مغایر با آن بروز می دهند. این مفهوم، که ریشه در فلسفه اخلاق ارسطو دارد (Aristotle, 2009, Nicomachean Ethics, Book VII)، در سطح سیاسی به شکاف بین شناخت و تعهد تعمیم یافته است. فساد سیستماتیک یکی از مصادیق عینی آکراسیا در حکمرانی مدرن است. مطالعه سازمان شفافیت بین الملل نشان می‌دهد که در بسیاری از کشورهای با درآمد متوسط، مقامات دولتی به‌رغم آگاهی از قوانین ضدفساد، به دلیل ضعف نظارت یا فرهنگ سیاسی رانتی، مرتکب فساد می‌شوند. برای درک «اکراسیای

سیاسی» (ضعف اراده جمعی در عمل به شناخت اخلاقی) در حکمرانی مدرن، بازخوانی دو سنت فکری سقراطی و هانا آرنت ضروری است. هر دو دیدگاه، علیرغم تفاوت‌هایشان، شکافی بنیادین بین «اندیشه» و «عمل» را ریشه این پدیده می‌دانند.

۱ .دیدگاه سقراطی: نادانی اخلاقی به مثابه ریشه شر

از منظر سقراطی، که در محاورات افلاطون بازتاب یافته است، اکراسیا به شکل «نادانی اخلاقی» ظاهر می‌شود. سقراط با طرح نظریه «وحدت عقل و فضیلت» مدعی است که «کسی که حقیقتاً بداند چه چیزی نیک است، نمی‌تواند بر خلاف آن عمل کند»(Plato,2016:217). بنابراین، خطای اخلاقی نه از ضعف اراده، که از نقصان معرفت ناشی می‌شود. نمونه امروزی این نادانی اخلاقی را می‌توان در پدیده فساد ساختاری مشاهده کرد. مقاماتی که از لحاظ عقلانی می‌دانند رشوه‌خواری برای اقتصاد ملی مضر است، اما به دلیل فقدان «معرفت عمیق اخلاقی» (یعنی درنیافتن این که فضیلت، جزء لاینفک سعادت فردی و جمعی است)، به آن دست می‌زنند. آنان «نیک» حقیقی (سعادت جمعی) را با «نیک» ظاهری (نفع شخصی آنی) اشتباه می‌گیرند. این یک اشتباه محاسباتی اخلاقی است، نه صرفاً یک خطا.

۲ .دیدگاه آرنتی: افول فضای عمومی و بی‌تفاوتی

هانا آرنت (۱۹۸۵) در "وضع بشر"، این تحلیل را به سطحی جمعی و سیاسی ارتقا می‌دهد. از نگاه او، اکراسیای سیاسی هنگامی رخ می‌دهد که «فضای عمومی»- عرصه‌ای برای گفت‌وگو، عمل (پراکسیس) و ظهور آزادی - رو به افول بگذارد. در چنین شرایطی، شهروندان اگرچه ممکن است «بدانند» چه اقداماتی برای حفظ دموکراسی ضروری است، اما اراده جمعی برای عمل به این دانش را از دست می‌دهند. نمونه بارز این امر را در کاهش مشارکت شهروندی در امور عمومی می‌بینیم (Arendt, 1958, p. 198). شهروندان می‌دانند که رأی دادن و حضور در نهادهای مدنی برای سلامت دموکراسی حیاتی است، اما این معرفت به کنش مؤثر تبدیل نمی‌شود. این امر ناشی از جایگزینی «عمل» با «رفتار» مصرف‌گرا و انزوای در «قلمرو خصوصی» است. در این حالت، اراده جمعی فلج می‌شود زیرا فضایی برای تجلی و تقویت خود نمی‌یابد. نمونه دیگر، سیاست‌گذاری‌های کوتاه‌مدت زیست‌محیطی است. دولتها و شهروندان از خطرات تغییرات اقلیمی آگاهند (دانش دارند)، اما به دلیل اولویت دادن به منافع اقتصادی کوتاه‌مدت و فقدان یک «فضای عمومی قوی» برای الزام‌آور کردن این دانش، از عمل قاطع بازمی‌مانند. در نتیجه، در حالی که تحلیل سقراطی بر نقص معرفت اخلاقی در سطح فردی تأکید دارد، تحلیل آرنتی بر فروپاشی عرصه‌ای که کنش جمعی در آن معنا می‌یابد به عنوان بستر اکراسیای سیاسی

تمرکز می‌کند. تامل در نمونه‌های دیگر به وضوح مفهوم آکراسیای سیاسی کمک می‌کند: براساس گزارش بانک جهانی(World Bank, 2022) ، در هند، ۶۸٪ از کارمندان دولتی قوانین شفافیت را می شناسند، ولی تنها ۳۲٪ به آنها پایبندند. نمونه دیگر از آکراسیا کاهش مشارکت انتخاباتی است. پژوهش Pew Research Center (2023)در ایالات متحده نشان داد که ۷۵٪ از شهروندان به اهمیت رأی دادن واقفند، ولی تنها ۵۵٪ در انتخابات میان‌دوره‌ای ۲۰۲۲ شرکت کردند. این شکاف، ناشی از بی‌اعتمادی به نهادها یا احساس بی‌تأثیری است. این نمونه ها مربوط به کسانی هستند که دخیل در حکمرانی هستند اما در رابطه با شهروندان هم نمونه‌های زیادی را می توان نشان داد که بیانگر آکراسیا است و نظریه وحدت معرفت و تعهد نزد شهروندان نقض می شود. شهروندان جامعه ای که به سودمندی بستن کمربند معرفت دارند ولی از زیان های بستن آن در مواقع خطر بیخبر نیستند با وجود این در عمل آن را نقض می کنند در واقع نمونه روشنی از آکراسیا نزد شهروندان است. این پارادوکس دانستن و عمل نکردن، که در هستی‌شناسی اخلاقی سقراط به عنوان یک «امر محال» تلقی می‌شد، همانطور که در اخلاق فردی چالش مهمی است، در عرصه اخلاق سیاسی و اجتماعی به مشکلی ساختاری و بنیادین بدل می‌شود. این پارادوکس، که از آن به «تناقض عقلانی–عملی» نیز یاد می‌شود (Elster, 1985:45) بیانگر وضعیتی است که در آن یک کنشگر (فردی یا جمعی) به طور همزمان به گزاره «الف باید انجام شود» باور دارد، اما برخلاف آن عمل می‌کند. در نظریه سیاسی مدرن، این معضل به سه شکل عمده تبیین شده است:

۱. تعارض بین عقلانیت ابزاری و هنجاری:

یورگن هابرماس در کتاب «بین واقعیات و هنجارها» استدلال می‌کند که نظام‌های سیاسی مدرن، تحت سلطه نظام‌های اقتصادی و اداری، به ناگزیر به «عقلانیت ابزاری» اولویت می‌دهند؛ عقلانیتی که معطوف به کارآمدی، سود و کنترل است. این اولویت‌دهی، به حاشیه‌رانی «عقلانیت ارتباطی- که مبتنی بر گفت‌وگو، تفاهم و فضیلت‌های شهروندی است – می‌انجامد (Habermas,2016:127) . برای نمونه، فرآیند خصوصی‌سازی خدمات عمومی اغلب با وجود آگاهی سیاستگذاران از تبعات نابرابری‌زای آن، صرفاً به دلیل منطق کوتاه‌مدت کارایی اقتصادی و کاهش هزینه‌های دولت، به پیش برده می‌شود. در اینجا، «دانش» نسبت به تبعات منفی اجتماعی، تحت سیطره «منطق عملی» نظام اقتصادی، به کنش مطلوب تبدیل نمی‌شود.

۲. تأثیر ساختارهای نهادی ناکارآمد:

از منظر نهادگرایی، خود ساختارهای حکمرانی می‌توانند مانع اصلی بر سر راه عمل به شناخت باشند. به عنوان مثال، گای پیترز در «نظریه نهادگرایی در علم سیاست» نشان می‌دهد که بوروکراسی‌های متمرکز و سلسله‌مراتبی، به دلیل ویژگی‌های ذاتی مانند انعطاف‌ناپذیری، مقاومت در برابر تغییر و تمرکز بر رویه‌ها به جای نتایج، حتی با وجود برخورداری از دانش فنی لازم، از اجرای اصلاحات ضروری جلوگیری می‌کنند(Peters, 2021:89). یک نمونه بارز، ناتوانی در اصلاح نظام مالیاتی در بسیاری از کشورها است، جایی که علیرغم شناخت گسترده نسبت به ناکارآمدی و ناعادلانه بودن نظام موجود، این ساختارهای پیچیده و ذی‌نفع، هرگونه تغییر بنیادین را مسدود می‌سازند.

۳. روانشناسی جمعی و سوگیری‌های شناختی:

در سطح خرد، یافته‌های روانشناسی شناختی توضیح می‌دهند که چرا اراده جمعی حتی در صورت وجود دانش، شکل نمی‌گیرد. دانیل کانمن در کتاب «تفکر، سریع و کند» به طور مبسوط نشان می‌دهد که ذهن انسان تحت سلطه «سیستم اول» (تفکر سریع و شهودی) قرار دارد که به شدت در معرض سوگیری‌هایی مانند سوگیری وضع موجود (تمایل به حفظ شرایط حاضر) و اجتناب از ضرر (که باعث می‌شود ترس از از دست دادن برانگیزه برای کسب سودهای آینده غلبه کند) است (Kahneman,2020:455) . این سوگیری‌ها در مقیاس کلان، به صورت جمعی تقویت شده و مانع از اقدام اصلاحی می‌شوند، حتی اگر همگان از ضرورت آن اقدام آگاه باشند. مقاومت در برابر تغییرات بنیادین زیستمحیطی نمونه‌ای از این امر است.

۷. عقلانیت به مثابه تعهد

با اتکا بر سنت سقراطی-پوپری، در پژوهش حاضر استدلال می شود که عقلانیت واقعی - هنگامی که در قالب سه مؤلفه فروتنی معرفتی، مسئولیت شناختی، و انسجام درونی تعریف شود - نه تنها ابزاری برای شناخت، بلکه چهارچوبی برای تعهد اخلاقی است. در برابر نقدهای کلاسیک (مانند آکراسیای ارسطویی) و معاصر (مانند نسبی‌گرایی اخلاقی)، نشان داده می‌شود که عقلانیتِ نظام‌مند می‌تواند پلی بین معرفت و عمل ایجاد کند. مؤلفه‌های کلیدی استدلال مبتنی بر عناصر زیر است:

۱ . فروتنی معرفتی (پذیرش خطاپذیری): شرط لازم برای اجتناب از خودفریبی (با استناد به نقد پوپر به مشاهده ناب).

مهمترین مولفه در نظریه وحدت عقل و تعهد مبتنی بر فروتنی معرفتی (پذیرش خطاپذیری)است. این مولفه بستر سازی لازم برای رهایی از خودفریبی را از طریق تمسک نقد مشاهده ناب پوپری فراهم

می سازد. در واقع فروتنی معرفتی به مثابه بنیاد وحدت عقل و تعهد است. فروتنی معرفتی (Epistemic Humility) در هسته عقلانیت انتقادی پوپر قرار دارد و شامل این مؤلفه‌هاست:

الف) پذیرش خطاپذیری ذاتی: هر ادعای معرفتی – حتی "مشاهدات عینی" – ممکن است خطا باشد (Popper,1989:45).

ب) ردّ ادعاهای جزمی: امتناع از هرگونه ادعای دسترسی بی‌واسطه به حقیقت (نقد مشاهده ناب).

ج) تعهد به اصلاح‌پذیری: تمایل فعالانه برای بازنگری باورها در مواجهه با نقد.

مثال عینی: دانشمندی که داده‌هایش را پیش از انتشار در اختیار همتاها قرار می‌دهد، نه فقط به روش علمی، بلکه به اخلاق پژوهش متعهد است.

مساله‌ای که در این رابطه ممکن است طرح شود این است که فروتنی معرفتنی چگونه مکانیسم فروپاشی خودفریبی را فراهم می‌سازد و چگونه فروتنی معرفتی خودفریبی را مهار می‌کند؟

فروتنی معرفتی را می‌توان به مثابه پل ارتباطی بین سقراط و پوپر در نظر گرفت.چرا که دیالکتیک سقراطی با پرسش‌گری، ادعاهای مبتنی بر مشاهده ناب را به چالش می‌کشد و نقد پوپری نیز با نهادینه‌سازیِ انتقاد، امکان خودفریبی سیستماتیک را کاهش می‌دهد.

حاصل ترکیب این دو که پژوهش حاضر بدان توجه دارد در قالب فروتنی روش‌مند (Systematic Humility) خود را نشان می‌دهد. به عنوان مثال درسطح فردی (سقراط) می توان به استاد دانشگاهی اشاره کرد که از دانشجویانش می‌خواهد ضعف‌های مقاله‌اش را نقد کنند.

نکته‌ای که یاد آوری آن خالی از فایده نیست این است که فروتنی معرفتی به نسبی‌گرایی منجر نمی‌شود و فروتنی به معنای شک‌گرایی مطلق نیست، بلکه به رسمیت شناختن مرزهای شناخت است. همانطور که پوپر تأکیدکرد ، می‌توان به حقیقت عینی باور داشت، اما ادعاهای دستیابی به آن را همواره مشروط دانست.

۲. مسئولیت شناختی (پاسخگویی به دیگران):

مطابق این مولفه تعهد به شفافیت در گفتار و عمل امری ضروری است. سقراط چه بسا بر اساس همین مولفه بر دیالکتیک تاکید داشت.گر چه فروتنی معرفتی مولفه بنیادی است و نقد ناب پوپر مبنای علمی آن را فراهم می سازد با وجود این نمی توان از نقش مولفه مسولیت شناختی و تکلیف پاسخوگویی به دیگران را نادیده گرفت. بین فروتنی و مسئولیت شناختی رابطه دیالکتیکی وجود دارد. فروتنی معرفتی بدون تکلیف پاسخگویی به یک فضیلت منفعلانه تبدیل می‌شود. این دو مؤلفه در تعامل متقابل، مکانیسم

ضد خودفریبی را تکمیل می‌کنند. فروتنی پذیرش خطاپذیری و آمادگی برای بازنگری باورها فراهم می‌سازد و مسئولیت شناختی نیز الزام به توضیح‌دهی و شفافیت در فرآیندها را سبب می‌شود. تمایز کلیدی فروتنی در برابر مسئولیت را می‌توان بدین صورت آشکار ساخت: فروتنی ، شرط درونی را برای پذیرش نقد فراهم می سازد (من ممکن است اشتباه کنم) اما مسئولیت تکلیف بیرونی برای ارائه دلایل را الزامی می‌کند.(باید بتوانم انتخاب‌هایم را توجیه کنم).

به عنوان مثال نقض، می‌توان به مدیر شرکتی اشاره کرد که فقط فروتن است (می‌پذیرد خطا کرده) اما مسئولیت نمی‌پذیرد (غرامت نمی‌دهد)؛ در نتیجه، خودفریبی نهادی ادامه می‌یابد، اما شرط مسئولیت شناختی مانع از فراهم شدن بستر خودفریبی نهادی می‌شود.

دیالکتیک سقراطی نمونه‌ی اعلای تعامل این دو مؤلفه است. مطابق مؤلفه‌ی فروتنی، اعتراف به جهل ممکن می‌گردد («می‌دانم که نمی‌دانم») و مطابق مؤلفه‌ی مسئولیت، الزام به ارائه‌ی تعریف‌های دقیق در گفت‌وگو فراهم می‌شود (Plato,2011:22).

۳. انسجام درونی (عدم تناقض باور و عمل)

مؤلفه‌ی دیگری که سبب می‌شود عقلانیت به‌مثابه تعهد باشد، انسجام درونی در عقلانیت است. انسجام درونی، معیاری برای سنجش صداقت اخلاقی است و حلقه‌ی گمشده‌ی وحدت عقل و تعهد محسوب می‌شود. انسجام درونی به‌مثابه مؤلفه‌ای سنجشگر عمل می‌کند. انسجام درونی (Internal Coherence) معیاری است برای ارزیابی هماهنگیِ عمیق بین عناصر زیر: باورها و ارزش‌های فرد (سطح شناختی)، گفتار و عمل (سطح رفتاری)، و تصمیم‌های خرد و کلان.

تمایز کلیدی این مؤلفه با دو مؤلفه‌ی دیگر در این است که فروتنی و مسئولیت بیشتر به فرآیندهای عقلانی توجه دارند، اما انسجام به نتایج عینی این فرآیندها می‌پردازد. انسجام در مهار خودفریبی مکانیسم اثرگذاری را فراهم می‌سازد و به مثابه پل ارتباطی بین فرد و نهاد در سطح فردی به عنوان معیاری برای سنجش صداقت شخصی و در سطح نهادی مبنایی برای طراحی سازوکارهای نظارتی فراهم می‌سازد (مثل استانداردهای حسابرسی). مؤلفه فروتنی معرفتی از دو مؤلفه دیگر مهم‌تر است نخست به این دلیل که این مولفه شرط لازم برای تعهد است. بدون پذیرش خطاپذیری، مسئولیت‌پذیری و انسجام ممکن است به توجیه‌گری اخلاقی تبدیل شوند. همچنین به این دلیل که مولفه فروتنی معرفتی عنصری بستر ساز است و فضایی می‌سازد که در آن نقد – هم از خود و هم از دیگران – ممکن می‌شود. و دلیل آخر اینکه پیامد عملی بهمراه دارد و در تربیت، سیاست، و علم، فروتنی معرفتی فرهنگ یادگیری از

خطا را نهادینه می‌کند. در نتیجه مثلث طلایی عقلانیت متعهد فروتنی که شرط لازم برای شروع فرآیند عقلانی است، مسئولیت که شرط کافی برای تضمین استمرار آن است و انسجام که معیار نهایی برای سنجش موفقیت فراهم می‌سازد.

۸ .عقلانیت انتقادی پوپر و نقد مشاهده ناب

با وجود اینکه بین نگاه سقراط یعنی دیالکتیکی که بین معرفت و فضیلت وحدت ایجاد می کند و عقلانیت انتقادی و فرایند محور پوپر پیوند عمیقی می توان برقرار نمود و با تکیه بر سه مفهوم فروتنی معرفتی ، مسولیت شناختی و انسجام درونی این پیوند تحلیل شد اما همچنان این مساله ممکن است مبهم باشد که چگونه این عقلانیت فرایند محور می‌تواند پاسخ و راه حل چالش آکراسیای ارسطویی را فراهم سازد. در راه حل کلاسیک سقراط بر انکار آکراسیا با ادعای وحدت معرفت و فضیلت تاکید داشت. ارسطو نیز بر عادت به عنوان راه‌حل، بدون ارائه مکانیسم‌های عینی تاکید داشت. راه حل پیشنهادی پژوهش حاضر عقلانیت فرایندمحور به مثابه سازوکار ضد آکراسیا است. در این راه حل ترکیب سه مؤلفه فروتنی معرفتی، مسئولیت شناختی، و انسجام درونی می‌تواند پاسخی نظام‌مند به آکراسیا باشد. قبل از هرچیز لازم است تا تعریفی روشن از مفهوم عقلانیت فرایند محور ارائه شود. تعریف پایه‌ای عقلانیت فرایندمحور (Process-Oriented Rationality) به رویکردی اطلاق می‌شود که معیار عقلانیت را نه در نتایج یا باورهای ایستا، بلکه در کیفیت فرایندهای شناختی و نهادیِ تولید دانش و تصمیم‌گیری جست‌وجو می‌کند. این مفهوم ریشه در آرای کارل پوپر و منتقدان عقلانیت کلاسیک دارد: "عقلانیت نه به باورهای خاص، بلکه به شیوه انتقادیِ آزمون و بازبینی باورها مربوط است(Popper, 1963: 231)"

مفهوم عقلانیت فرایندمحور بر مؤلفه‌های زیر مبتنی است: نخست، ابطال‌پذیری(Falsifiability) ؛ یعنی هر ادعای عقلانی باید به‌گونه‌ای فرمول‌بندی شود که امکان ابطال تجربی داشته باشد .(Popper, 1959) دوم، فروتنی معرفتی(Epistemic Humility) ؛ یعنی پذیرش ذاتیِ خطاپذیری تمام باورها و ادعاها. سوم، مسئولیت شناختی(Cognitive Accountability) ؛ یعنی الزام به پاسخگویی در قبال فرایندهای تصمیم‌گیری. در نتیجه، می‌توان تعریف زیر را از عقلانیت فرایندمحور اخذ کرد: عقلانیت فرایندمحور، عقلانیتی است که نه در دستیابی به یقین، بلکه در مشارکت در فرایند نامحدود جست‌وجوی انتقادی معنا می‌یابد(Bartley, 1984, p. 112) .مکانیسم‌های عینیِ مهار آکراسیا در این چارچوب، در سطح فردی

بدین صورت است که با درونی‌سازی دیالکتیک سقراطی، امکان پرسش‌گری از خود را به کار می‌بریم؛ به‌عنوان مثال، از خود می‌پرسیم: «آیا این عمل با باورهای من همخوانی دارد؟» (انسجام) و یا اینکه می‌پرسیم: «اگر دیگران از این کارم باخبر شوند، چگونه توجیهش می‌کنم؟» (مسئولیت).

آکراسیا زمانی رخ می‌دهد که حداقل یکی از مؤلفه‌های سه‌گانه نقض شود. با نقص فروتنی فرد دچار توهم کنترل بر امیال می شود. به عنوان مثال استادی که با وجود شواهد، نظریه محبوبش را رها نمی‌کند. با نقص مسئولیت سازوکارهای بازخورد را فرد از دست می‌دهد. به عنوان مثال سیاستمداری که فقط به رای‌دهندگان پاسخگو است، نه کارشناسان. با نقص انسجام دچار تناقض می‌شویم. به عنوان مثال:فعال محیط زیستی که سفرهای هوایی پرهزینه دارد. بنابر این عقلانیت فرایندمحور نه تنها پاسخ ارسطو به آکراسیا را تکمیل می‌کند، بلکه با تبدیل فضیلت‌های فردی به ساختارهای نهادی، آن را به سطحی جدید ارتقا می‌دهد. این همان نقطه قوت نظریه مورد دفاع در این پژوهش است که آن را از خوانش‌های کلاسیک متمایز می‌کند.

۹. عقلانیت انتقادی پوپر به مثابه دیالکتیک در عمل

دیالکتیک سقراطی در چهارچوب پوپری نه یک روش گفت‌وگوی انتزاعی، بلکه الگویی نهادی برای اجرای عقلانیت انتقادی است. تعریف عملیاتی دیالکتیک انتقادی این است که دیالکتیک در این چهارچوب، فرایندی نظام‌مند برای نهادینه‌سازیِ عقلانیت انتقادی است که سه سطح فردی، بین فردی و نهادی می‌توان انجام داد. در سطح فردی دیالکتیک بر پرسش‌گری سقراطی درونی‌شده دلالت دارد که نوعی مکانیسم خوداصلاحی است(Vlastos,1991). همچنین دیالکتیک در سطح بین‌فردی گفت‌وگوی ساختاریافته برای آشکارسازی تناقض‌ها است (Bohm,1996:23) و در نهایت دیالکتیک در سطح نهادی بر طراحی سیستم‌های تضارب آراء مثل کمیته‌های اخلاق پژوهش و مانند آن اشاره دارد (Longino,2002). در جوامع مختلف نمونه‌هایی را می‌توان نشان داد که در واقع شیوه دیالکتیک سقراطی را در عمل با تکیه بر عقلانیت انتقادی پوپر در عمل به نوعی دیالکتیک تبدلی می‌سازد. به عنوان مثال مدل "پارلمان سقراطی" در یک مطالعه موردی طرح دیالکتیک شهروندی (Citizen's Dialectic) در دانمارک (۲۰۲۲) بکار گرفته شد. مطابق این طرح هر قانون پیش از تصویب، در جلسه‌ای با حضور نمایندگان و ۲۰ شهروند تصادفی مورد پرسش‌گری قرار می‌گیرد. نتایج تحقیق از اثربخشی ۶۰٪ افزایش رضایت عمومی از قوانین را نشان می‌دهد. گزارش. دیالکتیک شهروندی به فرایندهای ساختاریافته‌ای

اشاره دارد که در آن گروه‌های تصادفی از شهروندان عادی، از روش‌های دیالکتیک سقراطی برای بررسی مسائل عمومی استفاده می‌کنند. این مفهوم ترکیبی است از دیالکتیک سقراطی (پرسش‌گری نظام‌مند)، نظریه دموکراسی مشورتی (Deliberative Democracy) و عقلانیت انتقادی پوپری (تأکید بر ابطال‌پذیری ادعاها) است. مطابق این الگو که حاصل پژوهش است مشخص می‌شود که چگونه دیالکتیک شهروندی کیفیت تصمیم‌گیری‌های جمعی را بهبود می‌بخشد(Fishkin,2018) .

در مطالعه موردی دیگر با عنوان طرح «شهروندان حقیقت‌یاب» در فنلاند در سال ۲۰۲۲ اخلاقیات استفاده از فناوری تشخیص چهره توسط پلیس به عنوان یک مساله مورد بررسی قرار گرفت. روش بررسی بدین نحو بود که ۱۵ شهروند به طور تصادفی بعلاوه ۵ متخصص اخلاق فناوری انتخاب شدند. سپس ۳ جلسه دیالکتیک با محوریت پرسش های زیر برگزار گردید:

آیا این فناوری به حریم خصوصی احترام می‌گذارد؟» (پرسش سقراطی)

چه شواهدی می‌تواند این سیاست را ابطال کند؟» (معیار پوپری)

نتایج بررسی ها از تدوین ۱۲ معیار اخلاقی برای استفاده محدود از فناوری و افزایش ۴۰٪ اعتماد عمومی به پلیس (طبق نظرسنجی ۲۰۲۳) خبر می داد.

ثمره بکارگیری دیالکتیک شهروندی از منظر فلسفه سیاسی در کاهش آکراسیای جمعی است. با وادار کردن شهروندان به توجیه عمومی تصمیم‌ها، از عمل بر اساس احساسات جلوگیری می‌کند (Sunstein, 2021). همچنین ترویج عقلانیت انتقادی می تواند ثمره دیگر کاربست دیالکتیک شهروندی در حوزه سیاست باشد و سبب تبدیل شهروندان از «مصرف‌کنندگان اطلاعات» به ارزیابان فعال می شود. به عنوان مثال می‌توان به پروژه «دیالکتیک رسانه‌ای» در سوئد اشاره نمود که شهروندان روش‌های تحلیل اخبار را می‌آموزند. در نهایت ثمره دیگری که بکارگیری دیالکتیک شهروندی می تواند بدنبال داشته باشد نهادینه‌سازی فضیلت‌های سقراطی است.این الگو سبب می شود تا فروتنی (پذیرش محدودیت دانش)، شجاعت (پرسش از قدرت) و حکمت (ترکیب دیدگاه‌ها) در جامعه نهادینه شود.

چالشی که این الگو ممکن است با آن روبرو گردد مقاومت نهادهای سیاسی در برابر دخالت شهروندان است. راهکار این چالش شروع با مسائل کم‌حساسیت (مثل مدیریت فضای سبز محلی) و استفاده از نتایج موفقیت‌آمیز تجربه جوامع دیگر برای ترغیب سیاستمداران است.چالش دیگری که ممکن است این الگوی برآمده از عقلانیت فرایند محور با آن روبرو شود زمان‌بر بودن فرایند آن است . راهکاری که

می‌توان برای آن اندیشید ادغام با پلتفرم‌های دیجیتال (به عنوان نمونه بحث‌های غیرحضوری با نظارت هوش مصنوعی) است. همچنین چالش محتمل دیگر در برابر دیالکتیک شهروندی این است که آیا این دیالکتیک نهادی شده به بوروکراسی نمی‌انجامد؟ در پاسخ می توان اشاره نمود که مطالعات نشان می‌دهد سیستم‌های دیالکتیک‌محور در بلندمدت کارایی را افزایش می‌دهند و سبب کاهش هزینه‌های ناشی از خطاهای اصلاح‌نشده می‌شود(Davenport,2022:78). بنابراین، دیالکتیک شهروندی، عقلانیت انتقادی پوپری را از سطح نخبگان به بدنه جامعه تسری می‌دهد و با تبدیل شهروندان به خرد جمعی خوداصلاح‌گر، پاسخ عملی به آکراسیای ارسطویی ارائه می‌کند.

۱۰. عقلانیت فرایندمحور به مثابه دیالکتیک نهادی

عقلانیت فرایندمحور به عنوان چهارچوبی نهادی، بر سه اصل کلیدی استوار است که امکان تبدیل فضیلت فردی به عملکرد نهادی را فراهم می‌سازد:

۱. فرایندگرایی: مشروعیت بخشی از طریق روش

فرایندگرایی به عنوان سنگ بنای عقلانیت فرایندمحور، بر «چگونگی» تصمیم‌گیری به جای «نتایج» آن تأکید دارد. یورگن هابرماس در اثر کلیدی «بین واقعیت‌ها و هنجارها» استدلال می‌کند که «مشروعیت تصمیم‌های سیاسی نه از نتایج آنها، بلکه از فرایندهای عقلانیِ شکل‌دهنده به آن تصمیم‌ها نشأت می‌گیرد» (Habermas,2016:187). این دیدگاه دو مؤلفه اصلی دارد:

الف) عقلانیت ارتباطی: تصمیم‌گیری باید از طریق گفتگوی آزاد و غیراقتدارگرا بین تمام ذی‌نفعان صورت گیرد. به عنوان مثال، برگزاری «جلسات عمومی شورای شهر برای بحث درباره سیاست‌های حمل و نقل» قبل از تصویب نهایی، نمونه‌ای از عقلانیت ارتباطی است که در آن کیفیت استدلال‌ها بر موقعیت اجتماعی سخنرانان ارجحیت دارد.

ب) فضای عمومی نقادانه: نهادها باید امکان نقد مستمر تصمیم‌ها را حتی پس از اجرا فراهم کنند. این امر از طریق رسانه‌های مستقل، انجمن‌های مدنی و مکانیزم‌های بازخورد محقق می‌شود (Habermas,2016:234) . برای نمونه، «گزارش‌های مستمر سازمان بازرسی کل کشور» نمونه‌ای از نهادینه‌سازی این اصل است.

۲ .خطاپذیری نهادی: فروتنی به مثابه سازوکار

دومین اصل کلیدی عقلانیت فرایندمحور، تمرکز بر نقش حیاتی نهادها است. از منظر نهادگرایی، نهادها نه صرفاً به عنوان ساختارهای رسمی، بلکه به عنوان «سازه‌های هنجارساز» شکل‌دهنده به رفتارهای قابل پیش‌بینی عمل می‌کنند(North,2006:47) .اصل خطاپذیری نهادی، بازتاب نهادیِ «اعتراف به نادانی» در فلسفه سقراط است. کارل پوپر در «حدس‌ها و ابطال‌ها» بر این نکته تأکید می‌کند که «هر ادعای معرفتی – حتی "مشاهدات عینی" – ممکن است خطا باشد»(Popper,1989:35) .در سطح نهادی، این به معنای طراحی سازوکارهایی برای شناسایی و اصلاح خطاها است. برای مثال، «قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» امکان نظارت همگانی و کشف خطاهای سیستم را فراهم می‌سازد.

عقلانیت فرایندمحور با ترکیب مشارکت شهروندی و نهادهای اصلاح‌پذیر، از طریق جایگزینی اجبار بیرونی با تعهد درونی‌شده، تبدیل فضیلت فردی به الگوی نهادی، و ایجاد توازن پویا بین ثبات و تغییر، به عنوان کارآمدترین راهکار برای کاهش اکراسیای سیاسی در جوامع پیچیده امروزی عمل می‌کند.

۳. پاسخگویی دیالکتیکی: مسئولیت به مثابه الزام

این اصل، روحیه پرسشگری سقراطی را در قالب الزامات نهادی متجلی می‌سازد. همانطور که سقراط در محاورات خود بر «ارائه تعریف‌های دقیق» تأکید داشت (Plato,2016:115) ، نهادهای مدرن نیز موظف به ارائه توضیحات شفاف و مستدل درباره تصمیمات خود هستند. برای نمونه، «الزام دستگاه‌های اجرایی به انتشار گزارش توجیهی برای تصویب‌نامه‌های مهم» نمونه‌ای از نهادینه‌سازی این اصل است.

هابرماس با نقد بنیادین «عقلانیت ابزاری»– که نظام‌های سیاسی و اقتصادی مدرن را به مثابه سیستمی صرفاً کارکردگرا می‌بیند که تنها به بهینه‌سازی وسایل برای رسیدن به اهداف از پیش تعیین‌شده می‌اندیشد – دلایل محکمی برای اولویت دادن به فرایندهای عقلانی ارائه می‌دهد. از دیدگاه او، عقلانیت ابزاری، جهان زیست را تهی از معنا کرده و مشروعیت نظام سیاسی را به خطر می‌اندازد(Habermas,2016:1.3) .در برابر این دیدگاه، او استدلال می‌کند که عقلانیت ارتباطی و فرایندهای مبتنی بر آن، سه مزیت بنیادین دارند:

۱ .پیشگیری از استبداد اکثریت:

هابرماس هشدار می‌دهد که حتی تصمیم‌های به ظاهر «کارآمد» و پرطرفدار ممکن است محصول تحمیل نظر اکثریت بر اقلیت و نادیده گرفتن صدای گروه‌های به حاشیه‌رانده‌شده باشند. او تأکید می‌کند که «مشروعیت یک هنجار تنها در صورتی قابل دفاع است که همه کسانی که تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند بتوانند به عنوان شرکت‌کنندگان در یک گفتگوی عملی موافقت خود را با آن اعلام کنند»

(Habermas,2016:152) .مثال عینی: اجرای سیاست‌های نئولیبرالی مانند خصوصی‌سازی گسترده شرکت‌های دولتی، که اگرچه ممکن است به بهانه افزایش رشد اقتصادی توجیه شود، اما اغلب بدون گفت‌وگوی واقعی با اتحادیه‌های کارگری و جامعه کارگری تصویب شده و به بیکاری گسترده و نادیده گرفتن حقوق اساسی کارگران می‌انجامد.

۲ .تقویت مشروعیت دموکراتیک:

مشروعیت واقعی نه از نتایج ملموس، که از کیفیت فرایندهای شکل‌دهنده به اراده عمومی نشأت می‌گیرد. جان درایزک نیز در تأیید این دیدگاه استدلال می‌کند که «مشروعیت تصمیمات جمعی به کیفیت گفت‌وگوی پیش از آن تصمیمات بستگی دارد(Dryzek,2022:87) .هنگامی که شهروندان احساس کنند صدای آنها شنیده شده و در فرایندی منصفانه مشارکت داشته‌اند، حتی اگر نتیجه به نفعشان نباشد، احتمال بیشتری دارد که آن تصمیم را بپذیرند و از آن تبعیت کنند. این امر به ثبات بلندمدت نظام سیاسی می‌انجامد.

۳ .انعطاف‌پذیری در برابر خطا:

یک سیستم مبتنی بر عقلانیت فرایندمحور، ذاتاً خوداصلاح‌گر است. بر خلاف سیستم‌های جزمی که خطاهای خود را پنهان یا تکرار می‌کنند، یک فرایند شفاف و باز، امکان شناسایی، نقد و تصحیح تصمیم‌های نادرست را به موقع فراهم می‌سازد. این ویژگی، سیستم را در برابر پیامدهای فاجعه‌بار ناشی از تداوم خطاها مقاوم می‌کند . مثال: اگر سیاست زیستمحیطی خاصی در یک شورای مشورتی متشکل از کارشناسان مستقل، صنعتگران و فعالان محیط زیست به صورت گشوده به بحث گذاشته شود و پس از اجرا نیز مکانیسم نظارتی بر آن حاکم باشد، اشتباهات آن بسیار سریع‌تر از حالتی شناسایی و اصلاح می‌شود که همان سیاست در پشت درهای بسته یک نهاد بوروکراتیک تدوین شده باشد.

۱۱ .پیوند نظری دیالکتیک سقراطی در چهارچوب پوپری

اگرچه سنت سقراطی و پوپری در ظاهر و در بستر تاریخی متمایز هستند، اما در سطحی عمیق‌تر، از یک «خویشاوندی ساختاری» برخوردارند. این پیوند را می‌توان در سه محور اساسی – معرفت‌شناختی، اخلاقی و نهادی – ترسیم نمود که در مجموع، چارچوب «حکمرانی دیالکتیکی» پیشنهادی این مقاله را تشکیل می‌دهند.

۱. پیوند معرفت‌شناختی: فروتنی در برابر ادعای یقین

در بنیادی‌ترین سطح، هر دو سنت در مقابل «جزم‌گرایی (Dogmatism) «موضعی انتقادی دارند. روش سقراطی با اعتراف به نادانی (Socratic Ignorance) آغاز می‌شود. او در «آپولوژی» تصریح می‌کند که «این انسان است که اگر در چیزی دانشمند نباشد، اقرار به نادانی می‌کند»(Plato,2011:42) .این نادانی، یک شکاکیت نیست، بلکه یک «فروتنی معرفتی» است که فضایی برای جست‌وجوی جمعی حقیقت از طریق دیالکتیک (مناظره پرسش‌وپاسخ) می‌گشاید. به‌طور هم‌نوا، کارل پوپر کلید عقلانیت مدرن را در به‌رسمیت‌شناختن «خطاپذیری ذاتی» همه ادعاهای معرفتی می‌داند و استدلال می‌کند که دانش ما همواره «حدسی و ابطال‌پذیر (Conjectural and Falsifiable) است(Popper,1989:278) . بنابراین، دیالکتیک سقراطی، تمرین عملیِ همان اصل خطاپذیری است که پوپر آن را به سنگ بنای معرفت علمی و اجتماعی بدل می‌کند. هر دو بر این باورند که ادعای یقین، پایان تفکر است.

۲. پیوند اخلاقی: مسئولیت نقد به‌مثابه فضیلت

این اعتراف به خطاپذیری، یک «مسئولیت اخلاقی» را به دنبال می‌آورد. برای سقراط، این مسئولیت در قالب وظیفه فردی برای «خود–بررسی» و به چالش کشیدن جزمیات فردی و اجتماعی از طریق گفت‌وگوی دیالکتیکی متجلی می‌شود (Plato, 1997, Apology, 38a) . این فرآیند، خود یک «فضیلت» محسوب می‌شود. این مسئولیت را از قلمرو فردی فراتر برده و آن را به یک «اصل نهادی» در «جامعه باز» تبدیل می‌کند. از نگاه او، نهادها باید طوری طراحی شوند که نقد سیستماتیک را ممکن و تشویق کنند . در اینجا، روحیه پرسش‌گری و خود– انتقادی سقراطی، همان «اخلاقیات» ضروری برای شهروندان و کارگزاران نهادهای پوپری است. بدون این روحیه، نهادهای انتقادپذیر پوپری، پوچ و بی‌روح می‌شوند و بدون آن نهادها، فضیلت سقراطی فاقد ابزاری برای تأثیرگذاری بر جهان است.

۳. پیوند نهادی: نهادینه‌سازی دیالکتیک

این پژوهش با تکیه بر این دو پیوند پیشین، گام نوآورانه خود را در «نهادینه‌سازی دیالکتیک» برمی‌دارد. مدعای اصلی این است که می‌توان سازوکارهای نهادیِ پیشنهادی پوپر (نظیر نهادهای نظارتی مستقل، شفافیت اداری و مجالس استماع عمومی) را با تزریق روح دیالکتیک سقراطی غنی‌سازی کرد. برای نمونه، یک «شورای مشورتی عمومی» تنها زمانی به یک «نهاد دیالکتیکی» تبدیل می‌شود که نه صرفاً محل اعلام تصمیمات، بلکه عرصه‌ای برای یک «گفت‌وگوی سقراطیِ ساختاریافته» باشد—گفت‌وگویی که در آن فرضیات بنیادین یک سیاست، به چالش کشیده شده و در معرض بازبینی جمعی قرار گیرد. در این مدل، دیالکتیک سقراطی، محتوای اخلاقی–روش‌شناختی را فراهم می‌آورد و چهارچوب پوپری،

ساختار نهادی لازم برای اجرا و ماندگاری آن را. بدین ترتیب، تلفیق این دو سنت، نه یک التقاط ساده، بلکه یک ترکیب دیالکتیکی است که منجر به خلق یک چارچوب حکمرانی زنده، اخلاقی و اصلاح‌پذیر می‌شود.

۱۲ .مدل مفهومی حکمرانی دیالکتیکی

برای عینیت بخشیدن به چارچوب نظری مقاله، که چگونه عقلانیت فرایند محور می‌تواند برای چالش آکراسیای سیاسی راه حل ارائه نماید مدل مفهومی زیر ارائه می‌گردد که نحوه تبدیل اصول بنیادین به نتایج عینی را به صورت سیستماتیک نشان می‌دهد. این مدل شامل سه بخش اصلی است:

۱. مؤلفه‌های ورودی (اصول بنیادین):

این مؤلفه‌ها، مواد خام و جهت‌دهنده مدل را تشکیل می‌دهند به نحوی که اصل سقراطیِ «تفحص دیالکتیکی» بر ضرورت بررسی جمعی و مستمر مفروضات اخلاقی–سیاسی از طریق پرسش‌گری ساختاریافته تأکید دارد(Plato,2011:335) و اصل پوپریِ «ابطال‌پذیری نهادی» نیز ایجاب می‌کند که نهادها طوری طراحی شوند که خطاهای خود را از طریق مکانیسم‌های بازخورد و نقد عمومی شناسایی و اصلاح کنند(Popper, 2013, p. 129) .

۲. فرآیندهای تبدیل (دیالکتیک نهادی):

در این بخش، اصول ورودی از طریق سازوکارهای مشخصی به عمل تبدیل می‌شوند. این فرآیند قلب محوری مدل است. گفت‌وگوی عمومی ساختاریافته عنصر کلیدی در دیالکتیک نهادی است. ایجاد نهادهای دائم مانند «شوراهای سیاست‌گذاری مشارکتی» که در آن‌ها، نمایندگان دولت، کارشناسان مستقل و شهروندان (سمن‌ها) در مورد سیاست‌ها به‌صورت دیالکتیکی – یعنی با محوریت پرسش از مبانی – به بحث می‌پردازند. همچنین مولفه نظارت مشارکتی و مستندسازی اهمیت محوری دارد. طراحی پلتفرم‌های شفاف برای گزارش‌دهی دولتی و همچنین نظارت مردمی بر اجرای سیاست‌ها، به‌گونه‌ای که شکاف بین تصمیم و عمل (نماد اکراسیا) به سرعت آشکار شود امری حیاتی است. مولفه آخر اینکه نباید از نقش بازخورد اصلاحی اجباری غافل شد. تعبیه سازوکاری که یافته‌های نهادهای ناظر و نتایج گفت‌وگوها را به‌صورت قانونمند به چرخه بازبینی و اصلاح سیاست‌ها بازمی‌گرداند.

۳. خروجی‌ها (نتایج):

خروجی این فرآیندها، کاهش ملموس اکراسیای سیاسی در سطوح مختلف است:

در سطح نهادی: کاهش شکاف بین سیاست اعلامی و اجرایی، افزایش نرخ پایبندی به قوانین شفافیت و تصویب قوانین با ضمانت اجرای قوی‌تر.

در سطح شهروندی: افزایش مشارکت آگاهانه در فرآیندهای عمومی و کاهش تمایل به نقض قوانین (مانند فرار مالیاتی) به‌واسطه تقویت حس مسئولیت‌پذیری جمعی.

این مدل نشان می‌دهد که چگونه «فضیلت» به یک ویژگی سیستمیک تبدیل شده و «عقلانیت» از محتوای اخلاقی غنی می‌شود تا اراده جمعی را در عمل به شناخت خود تقویت کند.

۱۳ .منطق گذار از فضیلت فردی به نهادی

گذار از فضیلت فردی به نهادی، یک انتقال خودبه‌خود نیست، بلکه نیازمند یک "مهندسی اخلاقی-نهادی" است. مسئله محوری این است که چگونه می‌توان فضیلتهای اخلاقیِ مرتبط با خردورزی (مانند فروتنی، مسئولیت‌پذیری و انسجام) را از قلمرو نیتهای خوب و رفتارهای افراد، به ویژگیهای پایدار و قابل اتکای یک سیستم حکمرانی تبدیل کرد. این گذار، یک "معماری اخلاقی" را طلب می‌کند که مبتنی بر سه مکانیسم به هم‌پیوسته است:

۱. عینیت‌بخشیدن از طریق الزام‌آور کردن فرآیندها

فضیلتهای فردی ذاتاً ناپایدار و متغیر هستند. یک فرد ممکن است امروز فروتن باشد و فردا مغرور. منطق نهادسازی، جایگزین کردن "اراده خوب" با "فرآیندهای الزام‌آور" است. برای نمونه، "فروتنی معرفتی" (که سقراط آن را در "اعتراف به نادانی" نشان می‌داد) در سطح نهادی به این معناست که هیچ نهادی نمی‌تواند ادعای مالکیت انحصاری بر حقیقت را داشته باشد. این اصل نظری، در عمل از طریق "سازوکارهای مشورت اجباری" عینیت می‌یابد. برای مثال، قانون می‌تواند تصویب هر طرح مهمی را منوط به دریافت "نظر کارشناسی مستقل" و "گزارش ارزیابی اثر اجتماعی" کند. در این حالت، حتی اگر مدیر یک نهاد شخصاً مغرور باشد، معماری نهادی او را مجبور می‌کند که عملی "فروتنانه" انجام دهد و دیدگاه‌های بیرونی را بپذیرد. بنابراین، نهاد، فضیلت را نه از طریق تغییر قلب افراد، که از طریق محدود کردن اختیارات و الزام به رفتارهای عینی تقلید می‌کند.

۲. تبدیل اخلاق به مسئولیت‌پذیری پاسخگو

در سطح فردی، "مسئولیت‌پذیری اخلاقی" اغلب یک حس درونی و فاقد ضمانت اجرای بیرونی است. دیالکتیک نهادی، این حس درونی را به یک "رابطه پاسخگویی عینی (Objective Accountability) تبدیل می‌کند. فضیلت سقراطی "خویشتن‌بینی" در سطح کلان به "نظارتپذیری (Auditability) " ترجمه

می‌شود. این امر از طریق نهادهایی مانند "دفاتر بازرسی مستقل"، "قوانین حق دسترسی به اطلاعات" و "جلسات استماع عمومی" محقق می‌شود. در این چارچوب، یک نهاد موظف است نه تنها عمل کند، بلکه عمل خود را برای جامعه توضیح دهد. این الزام به "توضیح‌دهی"، نهاد را وادار به "تأمل" و "خود-ارزیابی" می‌کند که معادل نهادی همان "خویشتن‌بینی" سقراطی است.

۳. ایجاد انسجام از طریق بازخورد سیستماتیک

در نهایت، "انسجام عملی" (وحدت عقل و عمل) که در فرد آرمانی سقراطی مشاهده می‌شود، در سطح نهادی به معنای هماهنگی بین "سیاست مصوب" و "نتایج حاصل" و توانایی سیستم برای یادگیری از این شکاف‌هاست. این امر با طراحی "چرخه‌های بازخورد اصلاحی" به دست می‌آید. برای مثال، ایجاد یک "نهاد ارزیابی عملکرد" که به طور مستمر پیامدهای قوانین را رصد می‌کند و یافته‌های خود را به مرجع تقنینی برای بازبینی گزارش می‌دهد. این نهاد، "عقلانیت" (ارزیابی) را مستقیماً به "عمل" (بازبینی قانون) پیوند می‌زند و از انفصال شناخت و عمل (اکراسیا) جلوگیری می‌کند.

نتیجه اینکه در منطق گذار، نهادها نه به عنوان "اشخاص بزرگ" بلکه به عنوان "مجموعه‌ای از قواعد" عمل می‌کنند. این قواعد با شکل‌دهی به انگیزه‌ها، محدود کردن انتخاب‌ها و تعریف روابط پاسخگویی، شرایطی را ایجاد می‌کنند که رفتار نهادی – صرف نظر از فضایل شخصی کارگزاران آن – به طور سیستماتیک ویژگی‌های "فروتنی"، "مسئولیت‌پذیری" و "انسجام" را بروز دهد.

نتیجه گیری

این پژوهش نشان داد که تلفیق دیالکتیک سقراطی و عقلانیت انتقادی پوپر در قالب «حکمرانی دیالکتیکی»، راه‌حلی جامع برای مهار اکراسیای سیاسی است. دستاورد نظری مقاله، ارائه‌ی مدلی است که از یک‌سو با نهادینه‌کردن فضیلت، عقلانیت را از خنثی‌بودن ارزشی نجات می‌دهد و از سوی دیگر، با طراحی نهادهای اصلاح‌پذیر، فضیلت را برای حکمرانی مدرن کارآمد می‌سازد. بر این اساس، سه پیشنهاد برای اجرایی‌سازی این مدل ارائه می‌شود. نخست، پیشنهاد نهادی: تشکیل «شوراهای مشورتی دائمی» در سطح محلات و وزارتخانه‌ها با ترکیبی از شهروندان، کارشناسان و مسئولان، که موظف باشند پیش از تصویب سیاست‌های کلان، در قالب جلسات منظم و با روش دیالکتیکی (پرسش‌گری ساختاریافته) به نقد مبانی و پیامدهای آن بپردازند. دوم، پیشنهاد قانونی: تصویب «قانون ارزیابی اخلاقی – اجتماعی سیاست‌ها» که نهادهای دولتی را ملزم کند در کنار ارزیابی‌های فنی، گزارش‌های مستندی درباره‌ی تأثیر سیاست‌ها بر عدالت و انسجام اجتماعی تهیه و آن را به‌صورت عمومی منتشر کنند. سوم،

پیشنهاد اجتماعی: حمایت از ایجاد و تقویت «سمن‌های تخصصی نظارت بر حکمرانی» که با آموزش روش‌های نقد سازنده و جمع‌آوری داده‌های میدانی، نقش بازوی نظارتی جامعه‌ی مدنی در فرآیند دیالکتیک نهادی را ایفا کنند. این پیشنهادها در کنار هم، چارچوبی عینی برای تبدیل فضیلت از یک مفهوم انتزاعی به یک عمل نهادی فراهم می‌سازد. دستاوردهای نظری پژوهش، نشان از تکمیل نظریه‌ی سقراط دارد؛ به‌نحوی که دیالکتیک فردی به سطح نهادی ارتقا می‌یابد و عقلانیت پوپری از طریق افزودن بعد اخلاقی به مهندسی اجتماعی بسط داده می‌شود. نتیجه اینکه این پژوهش نشان داد حکمرانی مطلوب، نه در گرو افراد فرشته‌صفت، بلکه در طراحی نهادهای هوشمندی است که خطاهای انسانی را اصلاح می‌کنند.

References

Aristotle. (2019). Nicomachean Ethics (Vol. 1) (M. H. Lotfi, Trans.). Tarh-e No Publications. (in Persian).

Arnstein, S. (1969). "A Ladder of Citizen Participation". JAIP.

Baiocchi, G. (2005). Militants and Citizens. Stanford UP.

Bovens, M. (2007). "Analysing and Assessing Accountability". ELJ.

Davidson, D. (1980). Essays on Actions and Events. Oxford University Press.

Dryzek, J. S. (2022). The Politics of the Earth: Environmental Discourses (M. R. Rafati Panaah MehrAbadi, Trans.). Shirazeh-ye Ketab-e Ma Publications. (in Persian).

Elster, J. (1985). Ulysses and the Sirens: Studies in rationality and irrationality. Cambridge University Press.

Giddens, A. (1984). The Constitution of Society. Polity.

Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action. Beacon Press.

Habermas, J. (2016). Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy (A. Abdollahiayan, Trans.). Ney Publishing. (in Persian).

Hall, P. (1993). "Policy Paradigms, Social Learning". Governance.

Irwin, T. (1995). Plato's Ethics. Oxford University Press.

Kahneman, D. (2020). Thinking, Fast and Slow (F. Omidi, Trans.). Navin Publications. (in Persian).

North, D. C. (2006). Institutions, Institutional Change and Economic Performance (M. R. Moini, Trans.). SAMT Publications. (in Persian).

OECD. (2021). Government at a glance 2021. OECD Publishing. https://doi.org/xxxx

Omidi, M. (2011). Explaining Virtue Ethics in Classical Political Philosophy. Political Knowledge Quarterly, 2(6), 7–26. (in Persian).

Ostrom, E. (1990). Governing the Commons. CUP.

Peters, B. G. (2021). Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism (F. Mo'meni & F. Mo'meni, Trans.). Institute for Humanities and Social Studies. (in Persian).
Plato. (2016). Protagoras. In The Complete Works of Plato (Vol. 1) (M. H. Lotfi, Trans.). Kharazmi Publications. (in Persian).
Plato,(2011). Apology. In Dowreh-e Asar-e Aflatun (Vol. 1) (M. H. Lotfi, Trans.). Tehran: Kharazmi Publications. (in Persian).
Popper, K. (2020). The Open Society and Its Enemies. Princeton University Press.
Popper, K. R. (1989). Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge (A. Aram, Trans.). Tehran: Sahaami Publications. (in Persian).
Popper, K. R. (2019). Objective Knowledge: An Evolutionary Approach (A. Aram, Trans.). Scientific and Cultural Publishing Company, 3rd ed. (in Persian).
Rahmatollahi, H., & Mirzaei, Z. (2021). An Anthropological Introduction to the Role of the State in Ethics with Emphasis on the Description of Akrasia. Biannual Journal of Religious Anthropology, 45, 155–176. (in Persian).
Ryle, G. (1949). The Concept of Mind. University of Chicago Press.
Sabel, C. (1994). "Learning by Monitoring". In Rethinking Institutions.
Santas, G. (1979). Socrates: Philosophy in Plato's Early Dialogues. Routledge.
Sørensen, E. (2019). "Interactive Governance in Danish Cities". Urban Studies.
Transparency International. (2023). Corruption Perceptions Index 2023
https://www.transparency.org
Vlastos, G. (1991). Socrates, Ironist and Moral Philosopher. Cornell University Press.
Williams, B. (1985). Ethics and the Limits of Philosophy. Harvard University Press.
World Bank. (2022). World Development Report 2022: Finance for an equitable recovery. World Bank.